

Amtsrådet - 150 år og under heftig diskussion

Af Finn Krageskov Vad

Det første amtsråd

Amternes berettigelse diskuteredes heftigt igen i år, da amtsrådene fyldte 150. Den høje fødselsdag var en begivenhed, som ikke passerede ubemærket hen, det sørgede Amtsrådsforeningen i Danmark og de enkelte amters informationskontorer for. Anledningen til at »synliggøre amterne« blev grebet, fastholdt og udnyttet fuldt ud.

Amtsrådene kom til verden den 13. august 1841, så de er ikke en af folkestyrets frugter. Tværtimod blev de indført ved en kongelig anordning, som omfattede hele »Landcommunevæsenet«, og som indebar, at sogneforstanderskabene blev indført samtidig med amtsrådene - de blev små tredive år senere omdøbt til sogneråd.

Kongen, som anordnede dette, var Christian den Ottende; baggrunden var det politiske stormvejr, som fra de store lande sendte en blid udløber ind over Danmark og nænsomt skubbede en knirkende, stivsindet og selvtilfreds enevælde til side.

Der blev oprettet 22 amtsråd, et i hvert amt. Det var ikke meningen, at de folkevalgte, der slet ikke var så folkevalgte endda, skulle bestemme over amtets sager, men at den kongeligt udnævnte amtsmand skulle rådføre sig med dem. Fremskridtet bestod med andre ord i, at folket opnåede en begrænset indflydelse på en del rent kommunale anliggender.

Amtsrådet bestod af amtmanden, en provst fra amtet, indtil to lensbesiddere og seks øvrige medlemmer, der blev valgt af amtets mindre godsejere, samt af personer valgt af sogneforstanderskabene. Der var ikke ret meget folkevalg i dette, men sådan så demokrati ud dengang, og Land-

communeforordningen var under alle omstændigheder et syvmileskridt i folkestyrets retning. Men den særhed, at den kongeligt eller regeringsudnævnte amtsmand var formand for det folkevalgte amtsråd, bestod helt frem til kommunalreformen af 1970.

Den lokale presse så ikke rigtigt sensationen i, at Ribe Amt blev udstyret med noget så fornemt som et af kongen anordnet amtsråd. Ribe Stifts Adresse Avis gav sig rigtig god tid med nyheden. Først fjorten dage efter, at kongen havde underskrevet anordningen, kunne man i avisen læse følgende artikel, som her citeres i sin helhed: »Som vi erfare, kan man vente, at den nye Landcommuneforordning meget snart vil emanere«. Yderligere fire dage senere meddeler adresseavisen sine læsere, at: »Berlingske Tidende indeholder en ny Forordning om Landcommunevæsenet«. Skønt datidens aviser citerede flittigt fra hinanden, citeres der i dette tilfælde ikke så meget som en stavelse fra Berlingeren.

Otte år efter blev grundloven vedtaget og folketinget oprettet; amterne og kommunernes forhold bestemtes derefter ved lov og ikke ved kongelige anordninger.

Amterne er langt ældre end amtsrådene. Den 19. februar 1662 bød Kong Frederik den Tredje, at de cirka 50 len, hvis oprindelse lå i middelalderen, skulle ændres til 31 amter, og at amtmænd skulle afløse lensmændene. Amtmændene blev alene civil overøvrighed, men ikke militær, som lensmændene havde været det.

Den 4. september 1793 bød Kronprins Frederik, den senere Kong Frederik den Sjette, at de 31

amter skulle omordnes til 22. Denne amtsinddeling bestod til kommunalreformen af 1970.

Kommunalreformen af 1970 ændrede antallet af amter til fjorten, men dertil kommer Københavns og Frederiksberg kommuner, som løser de amtskommunale opgaver ved siden af de primærkommunale. Den regeringsudnævnte amtmand, der hidtil havde været formand for amtsrådet, afløstes af en valgt amtsborgmester. Staten tog straks fat på at overføre opgaver til amterne.

Ribe Amtsråds første møde

Første gang, Ribe Amtsråd omtales udførligt i Ribe Stifts-Avis, er Onsdagen den 4de Mai 1842. Den dag bringes et overordentlig fyldigt udtog af forhandlingerne på amtsrådets første møde ugedagen forinden, den 28. april 1842. Avisen indleder den lange artikel med at nævne, hvilke medlemmer af amtsrådet, der var til stede på mødet. Det var:

»Kammerherre, Stiftamtmand Grev Sponneck, Ridder og Dannebrmd.; Provst Koch, Ridder af Db.; Proprietær Mussmann til Sneumgaard; Proprietær Fabricius til Bramminge; Sognefoged Lauge Petersen af Bekke; Sognefoged Jens Nielsen af Thistrup; Gaardeier Exam. Jur. T. Tranberg af Fardrup og Sognefoged Mads Brødsgaard af Jordrup. Da Eieren af Troyborg, Hr. Amtmand Neergaard, var forhindret fra at møde ved sin Stilling, var Suppleanten indkaldt. Grev Schack havde anmeldt Sygdom som Hindring for sit Møde«. Det nævnes ikke, hvem Neergaards suppleant var, heller ikke i amtsrådets protokol, som avisen i øvrigt har afskrevet næsten nøjagtigt.

Såvidt det kan bedømmes 150 år efter, var der ingen rigtigt »varme« sager på amtsrådets dagsorden til dette første møde. De fleste af mødedeltagerne var måske lidt benovede af situationen, så det kan have været udmærket af formanden at lægge ud med den række småsager om vejevæsen, som udgjorde en væsentlig del af dagsor-

denen. Der var dog også en indstilling om, at *»Sandflugtskommisærrens Løn kunde forhøjes, hvilket man imidlertid fandt ikke burde skee, skjønt man forøvrigt anerkjendte den Omhu og Iver, hvormed dette Embede hidtil er bestyret.«*

I anledning af et andragende fra beboerne i Hilerup og Jedsted byer om opførelse af en bro over Kongeåen ved det såkaldte kloster fandt amtsrådet *»efter de af Exam. Jur. Tranberg meddeelte Oplysninger, at det maatte ansees Ønskeligt, at Private vilde overtage denne nyttige Foranstaltning imod Ret til at hæve Bropenge«*, og det blev så amtmanden bedt om at andrage rette vedkommende kollegium om.

Straks på dette sit første møde nedsatte amtsrådet en komite. Den skulle fatte beslutning om, hvorvidt nogle mindre veje skulle vedligeholdes af amtet eller ej. Til komiteen valgtes proprietær Fabricius og sognefoged Brødsgaard, som til opgavens løsning skulle alliere sig med *»den i amtet ansatte Ingenieurofficer«.*

Amternes opgaver siden 1841

Amterne har gennem skiftende faser af samfundsudviklingen løst et broget udbud af regionale opgaver. Også retsvæsen og politi har været amtsopgaver. Således modtog amtmændene i maj 1842 fra kancelliet i København et cirkulære, hvorfra følgende citeres.

»De usædvanlig mange og grove Brud paa den almindelige Sikkerhed, der have viist sig i adskillige Landdistrikter, have foranlediget Kancelliet til at tage under Overveielse, om det ikke enten i Almindelighed eller paa enkelte Steder maatte være fornødent at træffe nogen Foranstaltning, der kan give Politiet den for den offentlige Orden og Sikkerhed fornødne Kraft og Virksomhed. For nu at kunde, med Hensyn til de forskjellige lokale Forhold og de Hjelpemidler, som maatte behøves til Øjemedets Opnaaelse, tage en Beslutning desangaaende, ønsker man at modtage Oplysninger og Betænkninger fra de forskellige Amter. Man

skulde derfor tjenstligt anmode Hr. (Titul) om i dette Øiemeed at indhente Erklæring fra de Dem underordnede Politimestere og derefter bringe Sagen under Amtsrådets Forhandling og foranledige samme til derover at meddele Kancelliet deres Tanker.«

Nu er politiet et statsanliggende, men engang hørte ordenspoliti under kommunen, kriminalpoliti under staten og landpoliti under amtet.

Mange år senere, i foråret 1907, besluttede amtsrådet efter grundigt udvalgsarbejde at forhøje landpolitibetjentenes løn. Begyndelseslønnen var, og vedblev at være på 800 kroner (om året), men slutlønnen hævedes fra 1000 til 1200 kroner. Der blev også givet lidt til beklædning, samt 40 kroner om året til de, som holdt cykel til tjenestebrug. Amtsrådet udgød ved den lejlighed en guldregn på 660 kroner årlig over det samlede landpoliti i Ribe Amt.

Den 16. august 1806 pålagde kongemagten amterne at oprette mindst ét sygehus i hvert amt.

En stor sag i begyndelsen af det 20. århundrede var placeringen af nogle af de mindre sygehuse i amtet. Der var dengang som i dag knyttet stærke lokale erhvervsinteresser til offentlige institutioner, så diskussionen om de mulige placeringer af et sygehus var noget, der kunne sætte gemytterne i kog.

Beslutningen om at oprette syge- og epidemihus i Brørup Stationsby blev truffet i 1907. Skønt Brørup Stationsby ved sin centrale beliggenhed fandtes at være det heldigste sted for den egn, som sygehuset var bestemt for, har beslutningen inddebåret en stor skuffelse for beboerne i Gørding, Føvling, Holsted, Aastrup, Vejen, Læborg m.fl. som alle havde håbet at få hospitalet, samt for Sct. Josephs Søstrene, der havde påtænkt at bygge et sygehus i Vejen, hvilket de nu opgav.

Der blev altså bygget i Brørup - et sygehus på 18 og et epidemihus på 12 senge. Samme år traf amtsrådet i øvrigt den beslutning, at »Beboerne af Amtet distriktsvis henvises til et bestemt Syge- og

Epidemihus, forsaavidt de vilde nyde godt af de for nedsat Betaling eller helt gratis Behandling gældende Regler«.

På samme tid besluttedes det at opføre et sygehus i Grindsted. Interesses modsætningerne omkring dette var også stærke, skønt placeringen i en by, hvor landeveje krydsedes jo var rimelig.

Sygehusvæsenet er stadigvæk en af amternes opgaver - den største i udgift og personaleforbrug.

Digebyggeriet langs Vadehavet havde amtsrådets bevågenhed, og blev støttet økonomisk af amtet, og det samme gælder naturligvis mange andre store samfundsopgaver i tidens løb. Men til det amtspolitiske arbejde hører også nogle pud-sigheder.

I 1908 bevilgede amtsrådet efter indstilling fra politimesteren i Øster og Vester Herreder 146 kroner af amtsfonden til strandfogeden for sønderdeling, transport og nedgravning af en i Børsmose Strandlen inddreven hval.

På samme møde (6. marts 1908) fastsatte amtsrådet betalingen for indsamling af oldenborrer og oldenborrelarver til henholdsvis fra 4 til 12 øre og fra 2 til 4 øre pr. pund.

Det er ikke ofte, at amtsrådet som tilsynsmyndighed for kommunerne skruer bissen på, men i 1928 måtte det over for Jerne Sogneråd »alvorligt misbillige, at Skattevedtægten ikke havde været fulgt«.

Blandt de større anliggender, der i 1915 hører under amtsrådene, kan nævnes: tilvejebringelse af fornødne ting- og arresthuse og tvangsarbejdsanstalter; bestemmelser om landpolitiets størrelse og lønningsforhold; tilvejebringelse af sygehuse; bestyrelse af landeveje og hovedvandløb - og dertil kom mangefoldighed af andre opgaver (se f.eks. i Salmonsens Leksikon under Amtsråd).

Amterne i dag

I dag er amternes opgaver talrigere end nogensinde, blandt andet fordi en del statsopgaver i de sid-

ste tyve år er blevet udlagt til amterne. Væsentlige amtsopgaver er: sygehusvæsen, socialforsorg, hjælpemidler til handicappede, revalidering, sygesikring, gymnasier, HF-kurser, voksenuddannelse, undervisning af indvandrere, beskæftigelsesprojekter for unge ledige, vejvæsen, landskabsbevarelse, fredning, miljøtilsyn. Hovedsædet for udførelsen af de snesevis af opgaver er Amtsgården i Ribe, men amtsrådets talrige institutioner og andre arbejdspladser ligger fordelt over hele amtet.

Amterne lever med en jævnligt oplussende diskussion om, hvorvidt de ikke hellere burde nedlægges. Denne diskussion vil sikkert dukke op nu og da så længe amterne består: den er populær til en hurtig politisk profilering, uagtet at enhver jo ved, at problemet ikke er at nedlægge amterne, men at få andre til at løse deres opgaver bedre og billigere.

Siden kommunalreformen af 1970 har vi haft to slags amter - det andet er statsamtet. Folk blander dem tit sammen. Hvor det amtskommunale amt ledes af en folkevalgt forsamling, er statsamtet et rent administrativt organ, der sorterer di-

rekte under Indenrigsministeriet. Statsamtet ledes af en statsamtmand, der ikke, som amtsborgmesteren, skal vælges, men som udnævnes af dronningen (og som meget praktisk i stiftamter som Ribes hedder stiftamtmand og ikke statsamtmand). Statsamtet beskæftiger sig f.eks. med separationer, skilsmisser, ægtepagter, adoptioner, anerkendelse af faderskab, fastsættelse af børnebidrag og samværsret, godkendelse af fælles forældremyndighed, beskikkelse af værger for umyndige, frigivelse af umyndiges midler, indfødsret, personnavne, ansøgninger om fri proces, stempelsager, strandingsauktioner og mere til.

Et overblik over amterne får man i Harald Jørgensens »Lokaladministrationen i Danmark, oprindelse og historisk udvikling indtil 1970«, udgivet i 1985 af Rigsarkivet og G. E. C. Gads Forlag.

Finn Krageskov Vad, Vester Bjergvej 3, 6760 Ribe. F. 1939. Ribe Amtsråds informationschef. Journalist. Har udgivet skønlitterære bøger, samt den lokalhistoriske bog »Her var engang en grænse« (1982) om Ungdomshøjskolen i Vester Vedsted.